

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
MANUELA CAMPOSA SÁNCHEZA-BORDONY
przedstawiona w dniu 2 kwietnia 2020 r.¹

Sprawa C-343/19

Verein für Konsumenteninformation przeciwko Volkswagen AG

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Landesgericht Klagenfurt (sąd okręgowy w Klagenfurcie, Austria)]

Odesłanie prejudycjalne – Rozporządzenie (UE) nr 1215/2012 – Jurysdykcja w przypadku odpowiedzialności z tytułu czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego – Miejsce zdarzenia wywołującego szkodę – Manipulacja wartościami dotyczącymi emisji spalin przez silniki pojazdów

1. W 1976 r. Trybunał Sprawiedliwości pierwszy raz miał do czynienia z kwestią, którą ustawodawca pozostawił otwartą w art. 5 pkt 3 konwencji brukselskiej². Miał rozstrzygnąć, czy dla określenia jurysdykcji „miejszem, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące szkodę” było miejsce, w którym szkoda wystąpiła, czy też miejsce, w którym miało miejsce zdarzenie, które ją wywołało³.
2. W celu zapewnienia użytecznej wykładni dotyczącej podziału jurysdykcji międzynarodowej między państwami członkowskimi, Trybunał Sprawiedliwości wypowiedział się negatywnie co do możliwości korzystania z obu łączników. Rozwiązanie (które było najbardziej racjonalne w tamtej sprawie) stało się paradygmatem. Na poziomie wyłącznie teoretycznym nie można odmówić mu racjonalności, zważywszy na to, że każda odpowiedzialność pozaumowna wymaga wystąpienia zdarzenia, szkody i związku przyczynowego między nimi.
3. W praktyce rozwiązanie to nie jest tak oczywiste z wyjątkiem prostych przypadków, takich jak sprawa, w której zapadł wyrok Bier. Rozwiązanie to nie jest proste, w szczególności, kiedy szkoda, z racji swojej natury, nie ma odzwierciedlenia materialnego: dzieje się tak w przypadku szkód, które nie naruszają integralności fizycznej człowieka lub określonej rzeczy, ale ogólnie jego majątek.

1 Język oryginału: hiszpański.

2 Konwencja brukselska z 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1972, L 299, s. 32).

3 Wyrok z dnia 30 listopada 1976 r., Bier (21/76, EU:C:1976:166; zwany dalej „wyrokiem Bier”).

4. Trybunał Sprawiedliwości, który podejmował te problemy przy różnych okazjach i pod różnym kątem⁴ ma teraz możliwość doprecyzowania swojego orzecznictwa dotyczącego art. 7 pkt 2 rozporządzenia (UE) nr 1215/2012⁵.

I. Ramy prawne. Rozporządzenie nr 1215/2012

5. Motyw 16 tego rozporządzenia brzmi:

„Jurysdykcja oparta na łączniku miejsca zamieszkania powinna zostać uzupełniona jurysdykcją opartą na innych łącznikach, które powinny zostać dopuszczone ze względu na ścisły związek pomiędzy sądem a sporem prawnym lub w interesie prawidłowego sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Istnienie ścisłego związku powinno zagwarantować pewność prawną oraz uniknięcie możliwości pozywania pozwanego przed sąd państwa członkowskiego, którego pozwany nie mógł rozsądnie przewidzieć. Ma to istotne znaczenie zwłaszcza w przypadku sporów dotyczących zobowiązań pozaumownych wynikających z naruszenia prywatności i innych dóbr osobistych, w tym zniesławienia”.

6. Rozdział II („Jurysdykcja”) zawiera sekcję „Przepisy ogólne” (art. 4, 5 i 6) oraz sekcję „Jurysdykcja szczególna” (art. 7, 8 i 9)

7. Artykuł 4 stanowi:

„1. Z zastrzeżeniem przepisów niniejszego rozporządzenia osoby mające miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane, niezależnie od ich obywatelstwa, przed sądy tego państwa członkowskiego.

[...]”

8. Zgodnie z art. 7:

„Osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego może być pozwana w innym państwie członkowskim:

[...]

2) w sprawach dotyczących czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego – przed sądy miejsca, gdzie nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę;

[...]”.

II. Postępowanie główne i pytanie prejudycjalne

9. Verein für Konsumenteninformation (zwana dalej „VKI”) jest organizacją konsumentów z siedzibą w Austrii. Do jej zadań statutowych należy, między innymi, prowadzenie procesów sądowych mających na celu ochronę praw konsumentów. Na potrzeby prowadzenia procesów roszczenia konsumentów są przelewane na powódkę.

4 Między innymi w wyrokach: z dnia 11 stycznia 1990 r., Dumez France i Tracoba (C-220/88, EU:C:1990:8; zwanym dalej „wyrokiem Dumez”); z dnia 19 września 1995 r., Marinari (C-364/93, EU:C:1995:289; zwanym dalej „wyrokiem Marinari”); z dnia 10 czerwca 2004 r., Kronhofer (C-168/02, EU:C:2004:364; zwanym dalej „wyrokiem Kronhofer”). Ostatnio w wyrokach: z dnia 21 maja 2015 r., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335; zwanym dalej „wyrokiem CDC”), z dnia 28 stycznia 2015 r., Kolassa (C-375/13, EU:C:2015:37; zwanym dalej „wyrokiem Kolassa”); z dnia 16 czerwca 2016 r., Universal Music International Holding (C-12/15, EU:C:2016:449; zwanym dalej „wyrokiem Universal”); z dnia 12 września 2018 r., Löber (C-304/17, EU:C:2018:701; zwanym dalej „wyrokiem Löber”).

5 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2012, L 351, s. 1; zwane dalej „rozporządzeniem”).

10. W dniu 6 września 2018 r. VKI złożyła w sądzie odsyłającym pozew przeciw Volkswagen AG, spółce prawa niemieckiego z siedzibą w Niemczech, gdzie produkowane były pojazdy mechaniczne.

11. VKI w złożonym pozwie dochodzi roszczeń odszkodowawczych przelanych na nią przez pięćset siedemdziesięciu czterech nabywców pojazdów. Ponadto domaga się ustalenia odpowiedzialności spółki Volkswagen za przyszłe szkody, które nie są jeszcze oznaczone co do kwoty. Oba roszczenia związane są z zainstalowaniem w nabytych pojazdach urządzenia ograniczającego skuteczność działania (oprogramowanie mające na celu dokonywanie manipulacji), które maskowało, w punkcie kontroli, rzeczywiste wartości emitowanych spalin, sprzeczne z przepisami prawa Unii⁶.

12. VKI podnosi, że wszyscy konsumenci, którzy przelali na nią swoje roszczenia, nabyli w Austrii od zawodowych sprzedawców pojazdów albo od sprzedawców prywatnych pojazdy wyposażone w silnik skonstruowany przez spółkę Volkswagen. Każdy z zakupów miał miejsce przed ujawnieniem w dniu 18 września 2015 r. dokonywanych przez pozwaną manipulacji spalinami.

13. VKI twierdzi, że szkoda wyrządzona właścicielom pojazdów polega na tym, iż gdyby wiedzieli oni o powoływanych manipulacjach, to albo w ogóle nie nabyliby tych pojazdów, albo nabyliby je za niższą cenę. Kwota różnicy między ceną zmanipulowanego pojazdu, a ceną rzeczywiście zapłaconą stanowi szkodę wynikającą z nadużycia zaufania, która powinna zostać naprawiona. Pomocniczo VKI opiera swoje żądanie na tym, że wartość zmanipulowanego pojazdu na rynku samochodów nowych jak i pojazdów używanych jest znacznie niższa niż pojazdu, który nie został zmanipulowany.

14. VKI podnosi również, że szkoda, której doznali nabywcy pojazdów, uległa zwiększeniu z powodu podwyższonego zużycia paliwa, gorszej wydajności jazdy i silnika lub wyższego zużycia. Poza tym należy liczyć się z dalszym spadkiem wartości rynkowej zmanipulowanych pojazdów, które są zagrożone również innymi wadami, choćby w postaci zakazów wjazdu lub cofnięcia dopuszczenia do ruchu. W chwili wniesienia powództwa, niektóre ze szkód nie są jeszcze oznaczone co do kwoty lub jeszcze się nie urzeczywistniły, a co za tym idzie żądanie VKI ma w tym aspekcie charakter czysto deklaratoryjny.

15. Z perspektywy jurysdykcji międzynarodowej sądu, do którego wystąpiono z powództwem, VKI powołuje się na art. 7 pkt 2 rozporządzenia.

16. Volkswagen wnosi o odrzucenie żądań VKI i sprzeciwia się jurysdykcji międzynarodowej sądu odsyłającego.

17. W związku z powyższym, Landesgericht Klagenfurt (sąd okręgowy w Klagenfurcie, Austria) zwraca się z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy art. 7 pkt 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych należy interpretować w ten sposób, że w okolicznościach takich, jak w postępowaniu głównym, pod pojęciem „miejsca, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę” można rozumieć miejsce znajdujące się w państwie członkowskim, w którym nastąpiła szkoda, jeżeli szkoda ta polega wyłącznie na stracie finansowej stanowiącej bezpośredni skutek czynu niedozwolonego, do którego doszło w innym państwie członkowskim?”

⁶ Zdaniem VKI silniki były wyposażone w urządzenie ograniczające skuteczność działania, które było niedopuszczalne na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 715/2007 z dnia 20 czerwca 2007 r. w sprawie homologacji typu pojazdów silnikowych w odniesieniu do emisji zanieczyszczeń pochodzących z lekkich pojazdów pasażerskich i użytkowych (Euro 5 i Euro 6) oraz w sprawie dostępu do informacji dotyczących naprawy i utrzymania pojazdów (Dz.U. 2007, L 171, p. 1), dzięki któremu w punkcie kontroli były wydalone „czyste spaliny”, tj. te odpowiadające przepisany wartościom granicznym. Tymczasem, w trakcie użytkowania pojazdu, a więc na drodze, emitowane były szkodliwe substancje w ilości przekraczającej przepisane wartości graniczne.

III. Analiza

A. Wprowadzenie

18. Artykuł 7 pkt 2 rozporządzenia, w którym wskazano powodowi sąd inny niż ogólnie właściwy (tj. sąd właściwy ze względu na miejsce zamieszkania pozwanego na terytorium państwa członkowskiego, wskazany w art. 4 pkt 1) stanowił zawsze wyzwanie interpretacyjne⁷.

19. W związku z wielością i zróżnicowaniem sytuacji mogących stanowić podstawę wytoczenia powództwa „dotyczącego czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego”, Trybunał Sprawiedliwości musiał stawić czoła wykładni tego przepisu w różnych kontekstach, a z upływem czasu, w kontekstach innych niż zakładane w chwili przyjęcia przepisów⁸. W związku z pytaniami prejudycjalnymi, z którymi występowały państwa członkowskie, Trybunał musiał ten przepis dostosować i wzbogacić⁹.

20. Istnieją jednak różne niezmiennie wytyczne co do interpretacji przepisu: główna rola przyświecających mu zasad, tj. przewidywalności zasad jurysdykcji (dla stron) oraz bliskości sądu właściwego i sporu; przestrzeganie zastosowania zasady szczególnej, co do rozdziału jurysdykcji, tak aby jednak nie upoważniało to do zastosowania wykładni rozszerzającej¹⁰; oraz neutralność tej zasady w stosunku do stron. W każdym wypadku wykładnia jest samodzielna i niezależna zarówno od definicji „zdarzenia” i „szkody” w prawie krajowym, jak i od przepisów materialnych mających zastosowanie do odpowiedzialności cywilnej¹¹.

21. Artykuł 7 pkt 2 rozporządzenia zakłada szczególnie ścisły łącznik między sądem a sporem. Istnienie tego ścisłego łącznika ma zapewnić pewność prawa oraz zapobieżenie pozywaniu przed sąd państwa członkowskiego, którego pozwany nie mógł rozsądnie przewidzieć. Ponadto ułatwia prawidłowe administrowanie wymiarem sprawiedliwości i prowadzenie procesu we właściwy sposób¹².

22. Jeśli czyn zabroniony i jego następstwa są zlokalizowane w różnych państwach członkowskich zakres jurysdykcji jest podzielony i przyjmuje się, że w kwestii odpowiedzialności pozaumownej oba miejsca wykazują istotny łącznik ze sporem. W tych okolicznościach powód składając pozew może wybrać pomiędzy dwoma jurysdykcjami.

23. Kryterium ujęte w art. 7 pkt 2 rozporządzenia zachowuje w ten sposób swoją skuteczność, która zostałaby utracona, gdyby interpretować przepis jedynie jako obejmujący miejsce zdarzenia powodującego szkodę, ponieważ zwykle jest ono tożsame z miejscem zamieszkania pozwanego¹³. Podwójna jurysdykcja nie została w żadnym przypadku pominięta¹⁴.

⁷ Jest tak w tym rozporządzeniu, jak i wcześniej w konwencji z 1968 r. oraz jej następcy, rozporządzeniu Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2000, L 12, s. 1). Co do relacji pomiędzy tymi aktami w motywie 34 rozporządzenia przypomniano o konieczności zapewnienia ciągłości wykładni, co pozwala, co do zasady, przenosić na art. 7 pkt 2 tego rozporządzenia orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości dotyczące art. 5 pkt 3 konwencji z 1968 r. i rozporządzenia nr 44/2001.

⁸ Raport Jenard w sprawie konwencji z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1979, C 59, s. 1) wyjaśnia (s. 26), że w tamtym okresie punktem odniesienia były wypadki komunikacyjne. Nie wyobrażano sobie, że przestrzeń wirtualna może być miejscem popełnienia przestępstwa lub doznania szkody.

⁹ Jedyna dosłowna zmiana od chwili przyjęcia tekstu polega na wyraźnym uwzględnieniu odesłania do miejsca, gdzie „może nastąpić” zdarzenie wywołujące szkodę ze wskazaniem tekstu powoływanego przy wnioskach o zastosowanie środków zapobiegawczych.

¹⁰ Wyrok z dnia 5 czerwca 2014 r., Coty Germany (C-360/12, EU:C:2014:1318; zwany dalej „wyrokiem Coty Germany”, pkt 45); wyrok Universal, pkt 25. Wykładnia nie ma być zawężająca lecz ścisła.

¹¹ Tak jak miało to miejsce w wyroku Marinari, pkt 19; następnie, między innymi, w wyroku: z dnia 27 października 1998 r., Réunion européenne i in. (C-51/97, EU:C:1998:509, pkt 15); oraz wyrok Coty Germany, pkt 43.

¹² Wyrok Bier, pkt 11, 17; wyrok z dnia 22 stycznia 2015 r., Hejduk (C-441/13 EU:C:2015:28, pkt 19); wyrok z dnia 17 października 2017 r., Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, pkt 26).

¹³ Wyrok Bier, pkt 20, 23; wyrok z dnia 16 lipca 2009 r., Zuid-Chemie (C-189/08, EU:C:2009:475; zwany dalej „wyrokiem Zuid-Chemie”, pkt 31).

¹⁴ Również w przypadku szkody czysto finansowej. Zobacz przypis 28 poniżej.

24. Artykuł 7 pkt 2 rozporządzenia nie został pomyślany jako środek ochrony powoda. Mimo, że pod względem systemowym mógłby być rozumiany jako kompensacja zasady *actor sequitor rei*¹⁵, nie oznacza to, że powinien być systemowo stosowany do sądów państwa właściwego ze względu na miejsce zamieszkania poszkodowanego (*forum actoris*)¹⁶. Zostało to dopuszczone jedynie gdy (i z tego powodu, że) miejscem zamieszkania poszkodowanego jest też miejsce, w którym szkoda się urzeczywistniła¹⁷.

25. Na podstawie powołanych czynników, łącząc je, Trybunał Sprawiedliwości opracował wytyczne odnośnie do wykładni art. 7 pkt 2 rozporządzenia w kwestii odnoszącej się do „miejsca urzeczywistnienia się szkody”, niekiedy o charakterze ogólnym, a niekiedy odnoszące się do konkretnych obszarów:

- Zgodnie z ogólnymi wytycznymi w przedmiotowej sprawie wykluczył nieistotne kategorie szkód: w rozumieniu przepisu ważna jest szkoda pierwotna, a nie szkoda wtórna¹⁸; szkoda poniesiona przez bezpośredniego poszkodowanego, a nie szkoda poniesiona przez inną osobę „rykoszetem”¹⁹.
- W odniesieniu do niektórych konkretnych obszarów (np. odpowiedzialności za naruszenie dóbr osobistych w Internecie) Trybunał dopuścił kryterium głównego ośrodka interesów życiowych poszkodowanego²⁰. Miało to na celu zachowanie równowagi na korzyść uprawnionego z tytułu dóbr osobistych, kompensując globalny charakter zasięgu Internetu²¹.

26. Kiedy podnoszona szkoda ma charakter czysto finansowy, Trybunał Sprawiedliwości wskazał kryteria, do których odnosi się później.

B. Odpowiedź na pytanie prejudycjalne

27. Aby odpowiedzieć na pytanie sądu odsyłającego, podobne do pytania, które leżało u podstaw wydania wyroku w sprawie Universal, należy wyjaśnić na wstępie charakter dochodzonej szkody: czy jest ona pierwotna, czy wtórna i czy jest materialna, czy czysto finansowa²². Należy ustalić również, czy podmioty, które przelały swoje roszczenia na VKI, jako wierzyciele żądanego odszkodowania, są poszkodowanymi bezpośrednimi czy pośrednimi.

28. Następnie, w zależności od kwalifikacji szkody, należy wskazać miejsce właściwe w celu ustalenia jurysdykcji.

15 Czego wykładnikiem jest art. 4 ust. 1 rozporządzenia.

16 Wyroki: z dnia 25 października 2012 r., Folien Fischer i Fofitec (C-133/11, EU:C:2012:664, pkt 46); z dnia 16 stycznia 2014 r., Kainz (C-45/13, EU:C:2014:7, pkt 31).

17 Wyrok Kolassa, pkt 50. W wyroku Löber, pkt 32, miejsce zamieszkania posiadacza rachunku bankowego w Austrii (na którym to rachunku nastąpiła szkoda majątkowa) zostało dopuszczone dla przyznania jurysdykcji sądom austriackim „miejsca urzeczywistnienia się szkody”. Potraktowano tę okoliczność, jako potwierdzającą tę jurysdykcję.

18 Wyrok Marinari, pkt 14, 15. W rzeczywistości, szkoda może być „wtórna” w dwóch znaczeniach: a) z racji tego, że wynika z innej szkody pierwotnej (zdarzenie wywołało szkodę zaistniałą rzeczywiście w innym miejscu): wyrok Marinari, pkt 14, 15; „uboczn[a] względem [...] szkody, która wystąpiła i którą bezpośrednio [...] poniósł [poszkodowany]”, cytat słów rzecznika generalnego Léger, opinia z dnia 14 stycznia 2004 r., Kronhofer, (C-168/02, EU:C:2004:24, pkt 45) i b) z racji tego, że została poniesiona przez poszkodowanego „rykoszetem”, tj. pośrednio poszkodowanego (wyrok Dumez, pkt 14, 22). W tych opiniach Trybunał Sprawiedliwości użył terminu w pierwszym znaczeniu.

19 Wyrok Dumez, pkt 14, 22. Obrazowe wyrażenie „rykoszetem” pojawia się okazjonalnie w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości, aby odróżnić osoby, które mają prawo otrzymać odszkodowanie za szkodę wyrządzoną im osobiście od osób innych niż „bezpośredni poszkodowany”, które mogą „otrzymać odszkodowanie za szkodę wyrządzoną im „rykoszetem”, w następstwie szkody poniesionej przez osobę poszkodowaną” Podobnie w wyroku z dnia 10 grudnia 2015 r., Lazard (C-350/14, EU:C:2015:802, pkt 27).

20 Wyrok z dnia 25 października 2011 r. eDate Advertising i Martínez (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685; zwany dalej „wyrokiem eDate”).

21 Wyrok eDate, pkt 47.

22 Pytanie jest sformułowane w taki sposób, że ta kwestia nie budzi wątpliwości sądu austriackiego. z treści postanowienia odsyłającego można jednak wnioskować inaczej.

29. Sąd odsyłający pyta ponadto, czy można zmienić odpowiedź na poprzednie pytanie, mając na uwadze zasady przewidywalności i bliskości. Uważam za ważne zaznaczenie już teraz, że odpowiedź twierdząca oznaczałaby istotną zmianę w wykładni i zastosowaniu art. 7 pkt 2 rozporządzenia w stosunku do dotychczas przeważających.

30. W swoich uwagach strony występujące w charakterze interwenientów wyraziły inne wątpliwości dotyczące wykładni przepisu, ale, ponieważ nie są one zawarte w postanowieniu odsyłającym, nie będą się do nich odnosił²³.

1. Charakter szkody: pierwotna czy wtórna, materialna czy majątkowa. Poszkodowani bezpośredni czy pośredni

31. Sąd odsyłający upatruje szkody w samym oprogramowaniu, które, jako zintegrowane z pojazdem, stanowi jego wadę. Kwalifikuje ją jako szkodę pierwotną, a pomniejszenie majątku nabywców uznaje za szkodę wyłącznie wtórna²⁴.

32. Odnosi się również do osób, które doznały szkody: czy konsumenci reprezentowani przez VKI, czy też wszyscy nabywcy pojazdów, zaczynając od pierwszych zawodowych sprzedawców i importerów. Przy drugim założeniu podmioty, których praw broni VKI ostatnie w łańcuchu sprzedaży, nie byłyby bezpośrednimi poszkodowanymi.

33. Pytając o charakter szkody, należy rozróżnić obszar zdarzenia będącego przyczyną wystąpienia szkody od obszaru wystąpienia skutków (szkód):

- Wytworzenie przedmiotu, z uszkodzeniami lub bez, mieści się w pierwszym obszarze. Tak stwierdził Trybunał Sprawiedliwości w wyroku Zuid-Chemie w przedmiocie odpowiedzialności za szkody spowodowane wadliwą rzeczą²⁵.
- Szkody (*rectius*, krzywdy) są negatywnymi konsekwencjami zdarzeń w obszarze chronionych interesów prawnych powoda²⁶.

34. W oparciu o tę przesłankę w niniejszej sprawie zdarzeniem powodującym szkodę byłoby zainstalowanie w trakcie procesu wytwarzania pojazdu oprogramowania, które zmieniało dane dotyczące emisji spalin przez ten pojazd.

35. W mojej ocenie szkoda wynikająca z tego zdarzenia ma charakter pierwotny i majątkowy.

23 Odnoszą się do miejsca, w którym wystąpiło zdarzenie wywołujące szkodę i wyboru między tym miejscem, a miejscem urzeczywistnienia się szkody, w przypadku gdy powodowie nie są samymi poszkodowanymi lecz stowarzyszeniem, które wstąpiło w ich prawa.

24 Wątpliwości sądu austriackiego nie dotyczą roszczenia o stwierdzenie odpowiedzialności odszkodowawczej za szkody przyszłe lub nieoznaczone jeszcze co do kwoty, które VKI zarzuca aktualizacjom oprogramowania późniejszym w stosunku do daty, w której powzięto wiadomość o początkowej manipulacji silnikami. Ponieważ pytanie prejudycjalne nie dotyczy kwestii tych roszczeń, powstrzymam się od ich komentowania. Zauważam jednak, że jurysdykcja sądów austriackich z racji miejsca urzeczywistnienia się szkody na podstawie art. 7 pkt 2, byłyby, z wielu względów, dyskusyjna.

25 Wyrok Zuid-Chemie, pkt 27: „miejsca wystąpienia szkody nie można mylić z miejscem, w którym nastąpiło zdarzenie, które uszkodziło sam produkt, którym to miejscem jest w istocie miejsce wystąpienia zdarzenia powodującego szkodę”.

26 W Niemczech miała miejsce wzmózniona dyskusja w zakresie tego, czy właściciele pojazdów ze zmanipulowanym silnikiem mogą dochodzić roszczeń od producenta na podstawie odpowiedzialności pozaumownej (tj. odnośnie tego, czy przysługuje im chroniony w ten sposób interes prawny). Orzecznictwo sądowe jest w tej kwestii rozbieżne: rozpatrzenie pozytywne w wyrokach Landgericht Stuttgart (sąd okręgowy w Stuttgarcie, Niemcy) z dnia 17 stycznia 2019 r. (23 O 180/18); Landgericht Frankfurt (sąd okręgowy we Frankfurcie nad Menem, Niemcy) z dnia 29 kwietnia 2019 r. (2–07 O 350/18); Oberlandesgericht Koblenz (wyższy sąd krajowy w Kobencji, Niemcy) z dnia 12 czerwca 2019 r. (Az.: 5 U 1318/18), odwołanie oczekuje na rozpatrzenie przed Bundesgerichtshof (federalny trybunał sprawiedliwości, Niemcy); rozpatrzenie odmowne w wyroku Landgericht Braunschweig (sąd okręgowy cywilny i karny w Brunzwicku, Niemcy), z dnia 29 grudnia 2016 r. (1 O 2084/15).

36. W normalnych okolicznościach (braku jakichkolwiek wad) nabycie przedmiotu przysparza wartości dodanej majątkowi, którego częścią się staje w wysokości równoważnej przynajmniej wartości, która z majątku ubywa (w przypadku sprzedaży jest ona wyrażana w cenie, którą płaci się za przedmiot).

37. Jeśli wartość pojazdu jest niższa niż uiszczona cena już w chwili zakupu, ponieważ nabycie dotyczy pojazdu od początku obciążonego wadą, zapłacona cena nie odpowiada otrzymanej wartości. Różnica między uiszczoną ceną, a wartością dobra materialnego otrzymanego w zamian, stanowi szkodę majątkową powstającą w chwili nabycia pojazdu (która jednak zostanie wykryta później).

38. Czy istnienie pojazdu, jako przedmiotu *materialnego* nie pozwala zakwalifikować szkody jako majątkowej? Nie sądzę. Kiedy ujawniły się rzeczywiste cechy pojazdu, jego nabywcy nie odkryli, że mają *mniej* pojazdu lub, że mają *inny* pojazd, lecz odkryli, że mają pojazd o mniejszej wartości: ostatecznie, mniejszy majątek. Pojazd, jako przedmiot fizyczny, *symbolizuje* uszczuplenie majątku i pozwala wskazać pochodzenie tego uszczerbku. Ale nie zmienia w tym przypadku *niematerialnej* istoty szkody, którą manipulowanie oprogramowaniem wyrządziło kupującym.

39. Ten uszczerbek w majątku jest, powtarzam, pierwotny i niewtórnny: wynika bezpośrednio ze zdarzenia wywołującego szkodę (manipulowanie silnikiem), a nie z wcześniejszej szkody doznanej przez powoda i spowodowanej tym samym zdarzeniem.

40. Jeśli chodzi o status poszkodowanych, rozumiem, że osoby, które dokonały zakupu pojazdu (i przeniosły swoje prawa na VKI aby dochodziła ich na drodze sądowej) są poszkodowanymi *bezpośrednimi* w rozumieniu art. 7 pkt 2 rozporządzenia. Uszczerbek, na który się powołują, nie jest wynikiem wcześniejszej szkody doznanej przed nimi przez inne podmioty.

41. Utrata wartości pojazdów nie ujawniła się bowiem dopóki manipulacja silnikami nie została upubliczniona. Powodami mogą być w niektórych przypadkach użytkownicy końcowi, którzy otrzymali pojazd od innego, wcześniejszego kupca, który nie doznał jednak żadnej szkody, ponieważ była ona w tamtym czasie ukryta i ujawniła się w późniejszym okresie, dotycząc ówczesnego właściciela. Z tego powodu nie można mówić o skutkach szkód między pierwszymi kupującymi a kolejnymi.

2. Miejsce, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę

42. Sąd krajowy pyta jedynie o miejsce, w którym szkoda się urzeczywistniła, a nie o miejsce, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę. W postanowieniu odsyłającym sąd ten jasno stwierdza, że jego zdaniem zdarzenie stanowiące przyczynę (zdarzenie wywołujące szkodę) miało miejsce tam, gdzie były produkowane/zmanipulowane pojazdy, tj. w Niemczech.

43. W związku z powyższym, zgodnie z zasadą ogólną, producent pojazdów, jako podmiot mający siedzibę w Niemczech, byłby co do zasady pozywany przez sądy tego państwa członkowskiego. Ale, ponieważ podstawą roszczenia jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego, możliwe jest również pozwanie tego podmiotu w innym państwie, a mianowicie przed sądy miejsca, w którym urzeczywistniła się szkoda.

3. Miejsce, w którym urzeczywistnia się szkoda

a) Podejście ogólne

1) Miejsce szkody czysto finansowej w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości

44. Roszczenie VKI nie opiera się, jak już wspominałem, na szkodzie majątkowej na osobie lub mieniu, ale na szkodzie czysto finansowej.

45. W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości miejscem urzeczywistnienia się szkody jest miejsce, gdzie zmaterializują się w wyraźny sposób szkodliwe skutki zdarzenia będącego powodem powstania szkody²⁷.

46. Brak szkód *fizycznych* utrudnia wskazanie takiego miejsca i skutkuje wątpliwościami już od początku procesu. Równocześnie ten sam brak budzi wątpliwości dotyczące możliwości obstawiania przy wskazanym miejscu dla ustalania jurysdykcji w rozumieniu art. 7 pkt 2 rozporządzenia. Nie dziwi fakt, że zgodnie z pytaniami prejudycjalnymi poprzedzającymi obecne sugerowano Trybunałowi Sprawiedliwości zaniechanie wyboru pomiędzy miejscem wystąpienia zdarzenia i miejscem wystąpienia szkody przy rozpatrywaniu kwestii dotyczących szkód jedynie majątkowych²⁸.

47. Istnieją rzeczywiście argumenty przemawiające za taką propozycją. Podział jurysdykcji nie jest wymogiem przy stosowaniu przepisu; uzasadnia się z jakiego powodu, *i czy* przyznawanie jurysdykcji służy „[jakiejs] obiektywnej potrzebie z punktu widzenia postępowania dowodowego lub organizacji procesu”²⁹. Wykładnia ustalona w wyroku Bier nie miała na celu sumowania jurysdykcji dla pozwów dotyczących odpowiedzialności pozaumownej, ale raczej miała na celu niewykluczanie łączników mających znaczenie przy analizie elementów – zdarzenia powodującego szkodę i szkody.

48. W tym znaczeniu być może wybór wskazujący „miejsce, gdzie szkoda się zmaterializowała [urzeczywistniła]” nie powinna funkcjonować w określonych przypadkach³⁰: a) kiedy charakter tej szkody nie pozwala w prosty sposób ocenić, gdzie ona wystąpiła³¹; b) kiedy wskazanie miejsca wystąpienia szkody może być dokonane jedynie hipotetycznie³²; oraz c) kiedy badanie okoliczności szkody zmierza do wskazania przypadkowego miejsca jej wystąpienia lub do miejsca, które może być manipulowane przez powoda³³.

27 Wyrok Zuid-Chemie, pkt 27, wyrok CDC, pkt 52, między innymi.

28 Opinia rzecznika generalnego M. Szpunara w sprawie Universal Music International Holding (C-12/15, EU:C:2016:161, pkt 38): „W pewnych sytuacjach nie można rozróżnić pojęć »Handlungsort« i »Erfolgsort«”. Jest to również opinia poparta w doktrynie: Hartley, T.H.C., „Jurisdiction in Tort Claims for Non-Physical Harm under Brussels 2012, Article 7 (2)”, *ICLQ*, vol. 67, s. 987–1003; oraz Oberhammer, P. „Deliktsgerichtsstand am Erfolgsort reiner Vermögensschäden”, *JBl*- 2018, s. 750 do 768.

29 Wyrok Kronhofer, pkt 18.

30 W opinii w sprawie CDC (C-352/13, EU:C:2014:2443, pkt 47), rzecznik generalny Jääskinen utrzymywał, że art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001 nie powinien mieć zastosowania, kiedy poszkodowani na skutek wskazanych szkód są rozproszeni w wielu państwach członkowskich, ponieważ skutkowałooby to mnożeniem się równoległych procesów i istniałoby ryzyko wydawania sprzecznych wyroków, co byłoby niezgodne z ogólnym celem rozporządzenia. Trybunał Sprawiedliwości nie przyjął tej propozycji (która odnosiłaby się również do niniejszej sprawy, mając na względzie ilość poszkodowanych, fakt, że przeniesienie ich praw nie narusza przyznawania jurysdykcji oraz to, że art. 7 pkt 2 rozporządzenia określa jurysdykcję miejscową, a nie tylko międzynarodową). Kryterium unikania mnożenia się postępowań sądowych nie powinno mieć przeważającego znaczenia nad zastosowaniem przepisu i nie powinno prowadzić do prewencyjnego wyłączenia właściwości sądów bliskich przedmiotowi sporu, przewidywalnych dla stron i właściwych dla rozpoznania sprawy z mocy samej ustawy. Wielość równoczesnych postępowań sądowych powinna być korygowana poprzez mechanizm zawisłości sporu i istnienia łączników, co również zostało przewidziane w rozporządzeniu (lub poprzez krajowe mechanizmy mające zastosowanie przy wielości postępowań w tym samym państwie członkowskim).

31 W wyroku Universal Trybunał Sprawiedliwości wskazał uzasadnienie, które zasadniczo doprowadziło do umiejscowienia szkody tam, gdzie powód zaciągnął zobowiązanie, które obciążało jego majątek (pkt 31, 32). Moim zdaniem odnośnienie się do „miejsca, gdzie zaciąga się zobowiązanie” nie pomaga w zlokalizowaniu szkody, jeśli jest rozumiane w takim znaczeniu, że wymaga odwołania się do mającego zastosowanie prawa. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) (Dz.U. 2008, L 177, s. 6) zapewnia teoretycznie identyczność rozwiązań we wszystkich państwach członkowskich, ale nie można wykluczyć odstępstw, nawet jeśli dotyczą jedynie innego podejścia państw członkowskich do dowodu z prawa międzynarodowego i do rozwiązań subsydiarnych w przypadku braku tego dowodu. Są to trudności znane i brane pod uwagę przy zastosowaniu innych kryteriów jurysdykcji wynikającej z rozporządzenia i poprzednich regulacji.

32 Tak jak w przypadku „ośrodka interesów majątkowych poszkodowanego”, który odpowiada koncepcji szkody z jednoczesnym skutkiem w całym majątku powoda. Ten łącznik został wykluczony w wyroku Kronhofer.

33 Na przykład w przypadku rachunków bankowych powoda, które może on wybierać po powstaniu zobowiązania, z którym łączy szkodę majątkową: zob. wyrok Universal, pkt 38. Trybunał Sprawiedliwości akceptuje to, że miejsce prowadzenia rachunku bankowego, na którym widoczne jest księgowe odzwierciedlenie transakcji *jest* miejscem urzeczywistnienia się szkody majątkowej bezpośredniej; ale, jak wyjaśnił, Trybunał uważa, że nie jest to wystarczające dla uzasadnienia zastosowania art. 7 pkt 2 rozporządzenia.

49. W ten sam sposób przypominam, że w wyroku z dnia 19 lutego 2002 r., *Besix*, Trybunał Sprawiedliwości wyłączył zastosowanie art. 5 pkt 1 konwencji brukselskiej (obecnie art. 7 pkt 1 rozporządzenia) odnośnie do zobowiązania, którego „nie można zlokalizować w konkretnym miejscu ani przypisać sądowi, który jest szczególnie właściwy dla rozpatrzenia sporów związanych z zobowiązaniem”³⁴.

50. Jako że pkt 1 i 2 art. 7 rozporządzenia zmierzają do realizacji tych samych celów bliskości sądu i przewidywalności, rozwiązanie, które może być zastosowane dla pkt 1, mogłoby być właściwe również dla pkt 2.

51. Oczywiście Trybunał Sprawiedliwości nie wyłączył jurysdykcji sądów miejsca, w którym urzeczywistniła się szkoda, jeśli ma ona charakter jedynie majątkowy³⁵. Jednakże, o ile nie odrzuca wprost tej możliwości, skłania się w niektórych przypadkach do tego rozwiązania. Sposób argumentacji nie jest jednolity, jak wynika ze spraw, w których szkoda majątkowa jest wynikiem naruszenia prawa konkurencji³⁶, porównując go ze sprawami, w których wynika ona z nieudanej inwestycji.

52. W niektórych przypadkach Trybunał Sprawiedliwości wiąże szkodę z zaniechaniem lub zdarzeniem spowodowanymi bezpośrednio i logicznie wcześniejszą niż szkoda działalnością pozwanego, co do których możliwość ich dostrzeżenia jest większa, ale nie całkowita, jak ma to miejsce w przypadku, gdy szkoda wynika z czegoś co się *nie dzieje*.

- Tak było w wyroku z dnia 21 grudnia 2016 r., *Concurrence*, w kontekście sieci dystrybucji selektywnej: szkoda, której dystrybutor mógł dochodzić polegała na spadku sprzedaży i późniejszej utracie zysków³⁷.
- Podobnie w wyroku z dnia 5 lipca 2018 r., *AB flyLAL-Lithuanian Airlines*, zbadano stratę finansową wraz ze zmniejszeniem sprzedaży firmy³⁸.
- W wyroku z dnia 29 lipca 2019 r., *Tibor-Trans*, uznano szkodę polegającą na nadwyżce w zapłaconej za ciężarówki cenie, która została sztucznie zawyżona: Trybunał Sprawiedliwości nie skoncentrował się na miejscu, w którym zapłacono nadwyżkę lecz na nabyciu ciężarówek na rynku dotkniętym działaniem kartelu³⁹.

34 Wyrok w sprawie C-256/00, EU:C:2002:99, pkt 49. Sprawa dotyczyła obowiązku powstrzymania się od określonego działania bez ograniczeń geograficznych.

35 Zobacz orzecznictwo przytoczone w przypisie 4. W wyroku *Zuid- Chemie*, w związku z odpowiedzialnością za wadliwy produkt, postawiono Trybunałowi Sprawiedliwości pytanie, czy można zakwalifikować, jako „miejsce, w którym wystąpiło zdarzenie wywołujące szkodę” miejsce, w którym powstała szkoda, w *danym momencie*, jedynie majątkowa. Jako że w tamtym przypadku miała miejsce szkoda materialna, Trybunał Sprawiedliwości uznał to pytanie za hipotetyczne i nie odpowiedział na nie. Z braku odpowiedzi nie można wnioskować, że w przypadku, w którym mamy do czynienia ze szkodą majątkową i inną (późniejszą i niewtórną) fizyczną, miejsce tej drugiej przeważa przy ustalaniu jurysdykcji międzynarodowej.

36 W tym znaczeniu, wyrok *CDC* jest odosobnionym przypadkiem. Rzecznik generalny Jääskinen w opinii (EU:C:2014:2443, pkt 50), wskazał, jako jedno z miejsc urzeczywistnienia się szkody, z ekonomicznego punktu widzenia, miejsce, w którym zostały wykonane umowy, których treść została wypaczona przez kartel. Miejsce ostatecznie uznane przez Trybunał Sprawiedliwości – siedziba firmy każdego z poszkodowanych, która to opcja była drugą możliwością wskazaną przez rzecznika generalnego – nie było ponownie wskazywane w późniejszych wyrokach.

37 Wyrok w sprawie C-618/15, EU:C:2016:976, pkt 33: „[...]w przypadku naruszenia, za pośrednictwem strony internetowej, warunków sieci dystrybucji selektywnej szkoda, którą dystrybutor może podnosić, polega na spadku sprzedaży tego dystrybutora w wyniku sprzedaży dokonanej z naruszeniem warunków sieci i na wynikającej z owego spadku utracie zysków”.

38 Wyrok w sprawie C-27/17 (EU:C:2018:533; zwany dalej „wyrokiem *flyLAL*”, pkt 35, 36).

39 Wyrok w sprawie C-451/18 (EU:C:2019:635; zwany dalej „wyrokiem *Tibor-Trans*”, pkt 30, 32, 33).

53. Wystąpienie szkody majątkowej przez odesłanie do widocznego działania lub widocznego zdarzenia pomaga umiejscowić ją *fizycznie* na danym terenie lub, wprost, pozwala uniknąć konieczności jej umiejscowienia. Nie widzę z jakiego powodu ta metoda nie miałaby mieć charakteru ogólnego⁴⁰, jednak uważam za właściwe wspomnieć o towarzyszących jej ryzykach: rozszerzenie szkody majątkowej na poprzedzającą ją najbliższą szkodę materialną może prowadzić do dziwnych dyskusji o kategoriach szkody „pierwotnej” i „wtórnej”⁴¹.

54. Sama strata majątkowa widnieje na pierwszym planie w innych wyrokach, w których Trybunał Sprawiedliwości przyznał, że urzeczywistnienie się szkody ma miejsce na koncie, na którym widnieje rachunkowe odzwierciedlenie straty finansowej. Dzieje się tak najczęściej w obszarze inwestycji⁴².

55. Niemniej jednak w tych przypadkach względu bliskości pomiędzy sporem a sądem lub względu przewidywalności dla stron, wymagają, aby okoliczności sprawy inne niż miejsce urzeczywistnienia się szkody, potwierdziły, oceniane łącznie, możliwość przypisania jurysdykcji danemu miejscu. To gdzie powstały lub występują te okoliczności, będzie można potwierdzić (lub przeciwnie, będzie należało odrzucić) przekonanie co do miejsca wskazanego jako miejsce szkody finansowej.

56. W tym (niedawnym) orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości, które do dziś sprowadza się do trzech wyroków⁴³, *iter* argumentacji w świetle art. 7 pkt 2 rozporządzenia ma dwa etapy: sprawdzenie, gdzie urzeczywistniła się szkoda jest tylko jednym z nich. To miejsce, po jego wskazaniu, nie jest automatycznie reprezentatywne dla wymaganych zasad bliskości i przewidywalności, lecz staje się punktem wyjścia, który musi zostać potwierdzony przez *pozostałe szczególne okoliczności* sporu, w łącznej ocenie⁴⁴.

57. Chociaż powyższe rozumowanie jest złożone i różni się od stosowanego przy innych rodzajach szkód, nie uważam, aby rozważania Trybunału Sprawiedliwości znacznie się zmieniły. Analiza nie stawia na pierwszym planie zasady bliskości lub przewidywalności ani nie upoważnia osoby dokonującej interpretacji do porównywania wagi okoliczności sprawy celem wskazania sądu *najbardziej właściwego* w świetle tych parametrów. Ta kwestia budziła zastrzeżenia sądu odsyłającego⁴⁵, w związku z czym w dalszej części odniosę się do tego tematu bardziej szczegółowo.

2) Zasięg kryterium „okoliczności szczególnych”

58. W dotychczasowym orzecznictwie, Trybunał Sprawiedliwości odwołuje się do „okoliczności szczególnych” sprawy celem określenia kryterium jurysdykcji dotyczącego „miejsca szkody”.

59. Jak wyjaśniłem, działanie to łączy się ze sprawdzeniem występowania danych, które zapewniają, że miejsce wskazane jako „miejsce szkody” jest bliskie i przewidywalne, zgodnie z założeniami rozporządzenia. W ten sposób zaspokajają się wymogi ochrony sądowej obu stron oraz dotyczące zarządzania procesem. Konieczność tego sprawdzenia nie ma charakteru ogólnego, tj., nie jest obowiązkowa dla wszystkich rodzajów szkód; istnieje lub może istnieć w przypadku szkód czysto majątkowych.

40 W wyroku *Universal*, pkt 31, 32, również pojawia się ta refleksja, która ma na celu znalezienie oparcia w działaniach mniej lub bardziej widocznych (w tym przypadku w zawarciu w postępowaniu arbitrażowym ugody w Republice Czeskiej).

41 W opinii z dnia 28 lutego 2018 r. w sprawie *flyLAL* (EU:C:2018:136, pkt 70), rzecznik generalny, Bobek, zwraca uwagę na fakt, że spadek sprzedaży i wynikająca z niego strata zysków niekoniecznie dzieją się w tym samym miejscu. Kwalifikował pierwszą jako „szkodę pierwotną”, a drugą jako „wtórna”. Trybunał Sprawiedliwości nie przyjął tej tezy, przynajmniej wprost.

42 Nie tylko: zob. wyrok *Universal*, gdzie zdarzeniem powodującym szkodę było zaniedbanie adwokata, który sporządził wiążącą umowę dla swojego klienta.

43 Wyroki: *Kolassa*, *Universal* i, przede wszystkim, *Löber*.

44 Wyrok *Löber*, pkt 31, 36 oraz sentencja.

45 Zobacz s. 9, 10 postanowienia odsyłającego.

60. Kryterium nie jest stosowane również po to, aby sąd, do którego wniesiono sprawę, porównywał „miejsce zdarzenia powodującego szkodę” i „miejsce szkody” i wybierał miejsce najdogodniejsze z nich.

61. Nie podnoszę, że równoważność w zakresie bliskości i przewidywalności między miejscami zdarzenia i szkody określona w wyroku Bier jest teoretyczna lub idealna. W tym samym wyroku wskazano, że nie jest właściwe pozostawianie przy jednym z tych miejsc i wyłączenie drugiego, ponieważ każde z nich może „w zależności od okoliczności”⁴⁶ przysporzyć wskazówek użytecznych pod względem dowodowym i organizacji procesu.

62. Jednakże szczególny charakter okoliczności sprawy nie jest właściwym kryterium (ani Trybunał Sprawiedliwości go nie przyjął) dla decydowania między jurysdykcją miejsca zdarzenia wywołującego szkodę i miejsca szkody. Taka możliwość została świadomie pozostawiona w rękach powoda, co oznacza, że należy zaakceptować fakt, iż będzie on odpowiadał przede wszystkim według własnego uznania.

63. Względny charakter celów polegających na zapewnieniu bliskości sądu i pewności prawa jest poza tym strukturalnym aspektem systemu podziału kompetencji w rozporządzeniu. Każda z jurysdykcji przewidzianych w art. 7 odzwierciedla rozważania *ex ante*, abstrakcyjne, dokonane przez ustawodawcę, między wymogami przewidywalności i bliskości.

64. Wynik tych rozważań stanowi racjonalne zrównoważenie między dwoma zasadami i powinien być uwzględniany w momencie praktycznego zastosowania reguły. Trybunał Sprawiedliwości wskazał w przeszłości, że nie da się wykluczyć rezultatu, do jakiego doprowadzi zastosowanie kryterium określonego w art. 7 rozporządzenia, również wtedy gdy w konkretnym przypadku doprowadzi do przypisania sprawy sądowi nieposiadającemu łącznika ze sporem. Pozwany może być wezwany przed sąd miejsca wskazanego w przepisach nawet wtedy, gdy sąd w ten sposób określony nie ma najbliższego łącznika ze sporem⁴⁷.

65. Dosłowne odwołanie do „sądu, który obiektywnie jest w stanie *najlepiej ocenić*, czy spełnione są przesłanki odpowiedzialności pozwanego”⁴⁸ nie oznacza ani z punktu widzenia metody, ani rezultatu, porównania między różnymi jurysdykcjami, które mogłyby być właściwe dla miejsca zdarzenia powodującego szkodę i dla szkody, w momencie poszukiwania najlepiej umiejscowionego w każdej sprawie sądu.

66. To sformułowanie jest odzwierciedleniem wyważenia pomiędzy pewnością prawa a zasadą bliskości względem przedmiotu sporu, która krystalizuje się w podstawie jurysdykcji zagwarantowanej w przepisach prawa. W innych wyrokach Trybunał Sprawiedliwości stosuje różne sformułowania, jak na przykład to mówiące o „łącznika wynikającego ze szczególnie ścisłego związku pomiędzy sądami a sporem”, gdzie nie stosuje się porównania. O ile te inne sformułowania nie wprowadzają w błąd, co do zadań organu stosującego przepisy, są one w mojej opinii bardziej właściwe⁴⁹.

46 Punkt 17 (kursywa własna).

47 Wyrok z dnia 29 czerwca 1994 r., Custom Made Commercial [C-288/92, EU:C:1994:268, pkt 17 (w związku z pkt 16) i 21]. Wyrok dotyczy jurysdykcji szczególnej w sprawach dotyczących umów, ale zasada jest taka sama, jak w punkcie dotyczącym pozwów związanych z odpowiedzialnością pozaumowną. W podobny sposób w kwestii odpowiedzialności pozaumownej orzeczono w wyroku z dnia 27 października 1998 r., Réunion européenne i in. (C-51/97, EU:C:1998:509, pkt 34 i 35).

48 Zobacz na przykład wyrok z dnia 16 stycznia 2014 r., Kainz (C-45/13, EU:C:2014:7, pkt 24).

49 Wyrok flyLAL, pkt 27.

3) Wyjaśnienia w przedmiocie „pozostałych szczególnych okoliczności”

67. To jakie są „pozostałe szczególne okoliczności”, które muszą wystąpić na poparcie miejsca wystąpienia szkody, kiedy ma ona charakter czysto finansowy, zależy oczywiście od każdego sporu: to sformułowanie zawiera w sobie ideę przypadkowości i odsyła do konkretnej sprawy. Mając powyższe na względzie, na zasadach ogólnych, można w mojej ocenie uznać za okoliczności szczególne:

- elementy istotne dla prawidłowego administrowania wymiarem sprawiedliwości i organizacji procesu; i
- czynniki, które mogły przyczynić się do ukształtowania przekonania stron o miejscu prowadzenia postępowania sądowego bądź ewentualnie miejscu, gdzie mogą być pozywane w następstwie swoich działań⁵⁰.

68. W taki sposób lepiej wyjaśnia się okoliczności, które Trybunał Sprawiedliwości wylicza w wyroku Löber⁵¹, paradygmacie nowego sposobu postępowania. Wśród tych okoliczności ujęte jest pochodzenie płatności (zlokalizowanie rachunków bankowych osobistych i rozliczeniowych); rynek rozpowszechniania prospektów oraz wprowadzania do obrotu i nabywania certyfikatów; miejsce, w którym znajdowali się partnerzy bezpośredni inwestorki, a nawet ich siedziba.

69. Przypuszczalnie te elementy przyczynią się do udowodnienia czynu zabronionego, szkody oraz związku przyczynowego między jednym a drugim. Ponadto, są to okoliczności, które uwzględniają perspektywę stron sporu: dla pani Löber – powódki – wskazywały, że jej inwestycja nie miała charakteru transgranicznego⁵², dla Barclays Bank – pozwanego – miały uświadomić mu możliwość, że poszczególne osoby w niektórych państwach członkowskich nie będąc wystarczająco poinformowanymi, podejmą się inwestycji, które zakończą się powstaniem szkód.

b) W niniejszym sporze

1) Miejsce urzeczywistnienia się szkody

70. W świetle powyższego należy być ostrożnym w ocenie, czy zamierza się objąć każdy pozew związany z dochodzeniem roszczeń odszkodowawczych za szkody czysto majątkowe zakresem *modus operandi*, który przy zastosowaniu art. 7 pkt 2 rozporządzenia zobowiązuje, po pierwsze, do wskazania miejsca urzeczywistnienia się szkody, a następnie do potwierdzenia (lub nie) jego przydatności jako kryterium jurysdykcji przy łącznej ocenie okoliczności szczególnych sprawy.

71. W przypadku tego sporu rozumiem, że istnieją analogie do spraw zakończonych wyrokami Kolassa, Universal lub Löber. Uważam również, że elementem, który mógłby uzasadnić zastosowanie tej samej metody *nie* jest pojazd.

⁵⁰ Wybór jednych bądź drugich będzie się różnił co najmniej w zależności od rodzaju naruszenia i konfiguracji procesu. Przypadek, w którym zostało stwierdzone naruszenie prawa w poprzedniej instancji i przedmiotem sporu jest rozstrzygnięcie, czy i w jaki sposób wpłynęło na konkretnego powoda, różni się logicznie od przypadku, w którym samo stwierdzenie nie zostało jeszcze ustalone. Ponadto oczekiwania podmiotów dotyczące konsekwencji prawnych ich działań są definiowane według rodzaju działania i regulacji istniejących w tym zakresie w systemie prawnym.

⁵¹ Wyrok Löber, pkt 32, 33.

⁵² Trybunał Sprawiedliwości w swoim orzecznictwie dotyczącym art. 7 pkt 2 rozporządzenia łączy ochronę prawną osób mających siedzibę bądź miejsce zamieszkania na terenie Unii Europejskiej z dwoma celami: aby powód mógł w łatwy sposób zidentyfikować sąd, do którego może wystąpić i aby pozwany mógł w racjonalny sposób przewidzieć, do jakiego sądu może zostać złożone roszczenie przeciw niemu (zob. na przykład wyroki: Kolassa, pkt 56; Löber, pkt 35). Mogłoby się wydawać, że kto zajmuje aktywne stanowisko w procesie korzysta jedynie z ochrony *ex post facto* i że punktem odniesienia dla pozwanego byłby natomiast punkt poprzedni. W rzeczywistości tak nie jest: każda osoba ma prawo przewidzieć (w racjonalny sposób) konsekwencje swoich działań, zanim je zrealizuje; strefa ochrony prawnej nie może być ograniczona w zależności od tego, czy jest się powodem, czy pozwanym – czego nie wie się w chwili dopuszczenia się działania lub zaniechania. Dlatego właśnie w wyroku Löber niektóre „okoliczności szczególne” działają na korzyść pani Löber (powódki) oraz jej działań poprzedzających powstanie szkody.

72. Kiedy szkoda majątkowa ma swój wyraz w konkretnym przedmiocie fizycznym, można byłoby uznać, że ten przedmiot i jego lokalizacja służą za punkt wyjścia do ustalenia jurysdykcji w kontekście art. 7 pkt 2 rozporządzenia⁵³. Jednak miejsce, w którym znajduje się *fizycznie* przedmiot w momencie, w którym szkoda następuje⁵⁴ jest, tak jak w przypadku rachunku bankowego, niewystarczające: tym bardziej, kiedy mówimy o przedmiocie ruchomym.

73. Z perspektywy pozwanego lokalizacja pojazdu jest nieprzewidywalna. W zakresie bliskości między sądem a sporem samochód ma mniejsze znaczenie niż dowód jego własności i od chwili jego zakupu, szczególnie jeśli, jak wskazano w postanowieniu odsyłającym, badanie każdego konkretnego pojazdu nie jest konieczne w celu oceny szkody (oszacowano taki sam procent ceny dla wszystkich poszkodowanych)⁵⁵.

74. Właściwy punkt wyjścia znajduje się natomiast w czynności, na podstawie której dobro stało się częścią majątku poszkodowanego i spowodowało uszczerbek tego majątku. Miejsce urzeczywistnienia się szkody znajduje się tam, gdzie transakcja została zawarta; sądy tego miejsca będą właściwe (międzynarodowo i miejscowo), jeśli pozostałe okoliczności szczególne zdarzenia wskazują również na przyznanie im właściwości.

75. Wśród tych okoliczności, które powinien zinterpretować i rozważyć sąd odsyłający, powinny figurować nie tylko te dotyczące poszkodowanego⁵⁶, lecz również te określające cel pozwanego polegający na sprzedaży pojazdów w państwie członkowskim, którego jurysdykcja jest przedmiotem dyskusji⁵⁷ (oraz, tak dalece jak to możliwe, na określonych obszarach tego państwa)⁵⁸.

2) „Pozostałe okoliczności szczególne” i jurysdykcja sądów austriackich

76. Podkreśliłem już, że nie jest łatwo wskazać w sposób abstrakcyjny, jakie okoliczności powinny wystąpić, aby skłaniać się do jurysdykcji miejsca „szkody”, ani nie jest łatwo wskazać wytyczne przeprowadzenia łącznej analizy. Natomiast brak pewności w tym zakresie pociąga za sobą ryzyko niejednolitego stosowania art. 7 pkt 2 rozporządzenia, a nawet prowadzi do dezorientacji co do stosowanej metody. Tak brzmią uwagi końcowe postanowienia odsyłającego.

77. Sąd *a quo* ma bowiem wątpliwości, czy zakup i wydanie pojazdów w Austrii są wystarczającą przesłanką na poparcie jurysdykcji sądów austriackich. Zdaniem sądu inne okoliczności związane ze zdarzeniami, które miały miejsce, przemawiają za właściwością sądów miejsca, w którym wystąpiło zdarzenie wywołujące szkodę (sądy niemieckie). Sądy te „ze względu na sprawną organizację postępowania, a przede wszystkim ze względu na bliskość przedmiotu sporu i łatwiejsze przeprowadzenie dowodu [...] obiektywnie lepiej nadawałyby się do zbadania odpowiedzialności za domniemane szkody”⁵⁹.

53 Uwagi VKI, Komisji lub Zjednoczonego Królestwa, które prowadzą do zakwalifikowania szkody, jako „hybrydowej” (w odróżnieniu od czysto majątkowej) zdają się zmierzać w tym kierunku, jednak nie jest jasne, jakie konsekwencje wynikają z tej kwalifikacji dla określenia jurysdykcji międzynarodowej.

54 Chodzi o moment, w którym pojazd został nabyty przez podmiot, który jest jego właścicielem w chwili, gdy wada silnika została ujawniona.

55 Postanowienie odsyłające, s. 9

56 Z perspektywy pokrzywdzonego, w świetle wyroku Löber, za istotne okoliczności, między innymi, można byłoby uznać negocjowanie zakupu w tym samym miejscu, wydanie w nim pojazdu i (także zgodnie z wyrokiem Löber) posiadanie w tym miejscu siedziby przez kupującego.

57 Z perspektywy pozwanego, za istotne okoliczności, w szczególności, można byłoby uznać wprowadzenie (bezpośrednio lub przez głównego importera powiązanego z pozwanym) pojazdów do państwa członkowskiego, w którym jest pozywany; sprzedaż w państwie członkowskim dokonywana przez salony sprzedaży lub oficjalnych dystrybutorów; promowanie sprzedaży za pośrednictwem reklamy realizowanej przez pozwanego lub na jego rachunek w tym państwie członkowskim; lub emisję certyfikatów zgodności przetłumaczonych przez pozwanego na język tego państwa członkowskiego.

58 Podkreślam, że art. 7 pkt 2 rozporządzenia służy przypisaniu międzynarodowej i miejscowej jurysdykcji konkretnemu sądowi w ramach wyznaczonej jurysdykcji.

59 Postanowienie odsyłające, s. 9, 10.

78. Zdaniem sądu odsyłającego wyroki Trybunału Sprawiedliwości dotyczące szkód czysto finansowych potwierdzające obowiązek uwzględniania w świetle art. 7 pkt 2 rozporządzenia kontekstu i okoliczności szczególnych sprawy, pozwalają skłaniać się ku uznaniu jurysdykcji sądów innego państwa członkowskiego (Niemcy). Sąd odsyłający zaznacza również, że uwzględnienie miejsca nabycia i wydania pojazdów zagraża możliwości przewidzenia przez pozwanego, które sądy będą miały jurysdykcję, szczególnie, ponieważ w tym przypadku niektóre z pojazdów zakupiono jako pojazdy używane.

79. Zgadzam się z Landesgericht Klagenfurt (sądem okręgowym w Klagenfurcie) co do tego, że w świetle art. 7 pkt 2 rozporządzenia, niewystarczające byłoby nabycie i wydanie pojazdów na terenie Austrii, gdyby Volkswagen nie mógł racjonalnie przewidzieć, iż ten zakup mógł mieć miejsce w tym państwie członkowskim.

80. Nie zgadzam się natomiast co do analizy sądu odsyłającego w zakresie „okoliczności szczególnych” niniejszej sprawy:

- Z jednej strony producent pojazdów, taki jak Volkswagen, jest w stanie z łatwością przewidzieć, że jego pojazdy będą sprzedawane w Austrii⁶⁰.
- Z drugiej strony łączna analiza wskazanych okoliczności powinna mieć jedynie na celu potwierdzenie (lub zaprzeczenie) jurysdykcji sądu miejsca wystąpienia szkody, określonego we wskazany przeze mnie wcześniej sposób. Analiza ta nie ma być natomiast stosowana w celu *wyboru*, która jurysdykcja (sądu odsyłającego, czy sądów miejsca, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące powstanie szkody) jest właściwa dla rozstrzygnięcia sprawy z racji jej bliskości lub przewidywalności.

IV. Wnioski

81. W świetle powyższych rozważań sugeruję odpowiedzieć Landesgericht Klagenfurt (sądowi okręgowemu w Klagenfurcie) w następujący sposób:

- 1) Artykuł 7 pkt 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, należy interpretować w ten sposób, że jeśli czyn niedozwolony popełniony w państwie członkowskim polega na manipulowaniu produktem, co jest okolicznością niejawną, która ujawnia się dopiero po zakupie produktu w innym państwie członkowskim za cenę wyższą od wartości rzeczywistej:
 - nabywca tego produktu, który fizycznie posiada go w swoim majątku w chwili ujawnienia wady, jest poszkodowanym bezpośrednim;
 - miejscem wystąpienia zdarzenia powodującego szkodę jest miejsce, gdzie dokonano czynności, która pogorszyła jakość produktu; i
 - szkoda urzeczywistnia się w miejscu położonym w państwie członkowskim, gdzie poszkodowany nabył produkt od osoby trzeciej, o ile pozostałe okoliczności potwierdzają przyznanie jurysdykcji sądom tego państwa członkowskiego. W każdym przypadku, wśród tych okoliczności musi znaleźć się co najmniej jedna, która pozwoliłaby pozwanemu racjonalnie przewidzieć, że przyszli nabywcy dokonujący zakupu w tym miejscu mogliby wystąpić z powództwem z tytułu odpowiedzialności cywilnej wynikającej z jego czynów.

⁶⁰ W tym celu zob. przypis 57.

- 2) Artykuł 7 pkt 2 rozporządzenia nr 1215/2012, należy interpretować w ten sposób, że nie upoważnia on sądu miejsca, w którym szkoda się urzeczywistniła do stanowienia o swojej jurysdykcji bądź też do orzekania o jej braku na podstawie oceny pozostałych okoliczności sprawy skierowanej na wskazanie, który sąd – czy ten sam, czy też właściwy ze względu na miejsce, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące powstanie szkody – jest lepiej umiejscowiony, w kontekście zasady bliskości i przewidywalności, dla rozstrzygnięcia sporu.